O‘ZBEKISTONDA TO‘LOV INFRATUZILMASINING HUDUDIY TAFOVUTLARI: STATISTIK TAHLIL

Shakirova Nigora Axralovna
Tashkent State University of Economics
PhD, Associate Professor, Department of Economic Statistics
Phone: +998943640050
E-mail: shakirova0130@gmail.com
ORCID: https://orcid.org/0009-0006-5025-4764

Aliboyeva Dilroz Muxtor qizi *Toshkent Davlat Iqtisodiyot universiteti Moliya fakulteti 2-kurs talabasi Tel: +998979844884 E-mail: dilrozaliboyeva@gmail.com*

Annotatsiya: Ushbu ilmiy-tahliliy maqolada O‘zbekiston Respublikasi hududlarida to‘lov infratuzilmasi va raqamli moliyaviy xizmatlarning rivojlanish darajasi hamda ulardagi geografik va ijtimoiy-iqtisodiy tafovutlar statistik va ekonometrik usullar yordamida tadqiq qilingan. Tadqiqotda O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki, Milliy statistika qo‘mitasi (Statistika agentligi), Osiyo taraqqiyot banki (ADB), KPMG hamda Xalqaro moliya korporatsiyasi (IFC) ma’lumotlar bazalaridan foydalanildi. Tahlil natijalari 2015–2025-yillarda respublikada bank kartalari, POS-terminallar va bankomatlar tarmog‘i jadal kengayganini, xususan, naqd pulsiz kartali to‘lovlar hajmi 2021-yildagi YaIMning 25 foizidan 2025-yilda 72 foiziga yetganini ko‘rsatdi. Biroq, to‘lov infratuzilmasi va raqamli xizmatlardan foydalanish darajasida Toshkent shahri va viloyatlar o‘rtasida sezilarli nomutanosiblik saqlanib qolmoqda. Internet va to‘lov infratuzilmasining hududiy variatsiya koeffitsiyenti 2015-yildagi 0,787 dan 2024-yilda 0,322 gacha qisqargan bo‘lsa-da, poytaxt va chekka hududlar (Surxondaryo, Qoraqalpog‘iston, Namangan) o‘rtasidagi infratuzilmaviy va moliyaviy qamrov uzilishi dolzarbligicha qolmoqda. Maqolada hududiy tafovutlarni keltirib chiqaruvchi omillar va ularni kamaytirish bo‘yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: to‘lov infratuzilmasi, POS-terminallar, bankomatlar, hududiy tafovutlar, variatsiya koeffitsiyenti, Uzcard, Humo, moliyaviy inklyuzivlik, O‘zbekiston Markaziy banki.

KIRISH

O‘zbekiston Respublikasida so‘nggi yillarda “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi hamda milliy to‘lov tizimlarini modernizatsiya qilish dasturlari doirasida moliya va banking sektorini raqamlashtirish bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirildi. Savdo va xizmat ko‘rsatish shoxobchalarida naqd pulsiz hisob-kitoblar ulushini oshirish, elektron to‘lov vositalari va masofaviy banking ilovalarini ommalashtirish makroiqtisodiy barqarorlik va moliya sektorining shaffofligini ta’minlashning ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylandi. Biroq, mamlakat miqyosida to‘lov kartalari va terminal tarmoqlarining umumiy hajmi karrasiga oshganiga qaramay, to‘lov infratuzilmasining geografik taqsimoti va aholining raqamli to‘lovlardan amalda foydalanish darajasi hududlar kesimida bir xil kechmayapti. Toshkent shahri va sanoatlashgan yirik markazlarda zamonaviy to‘lov ekotizimlari va fintex ilovalari (Click, Payme, Uzum) jadal rivojlanayotgan bir paytda, chekka qishloq tumanlari hamda janubiy va shimoli-g‘arbiy viloyatlarda infratuzilma qamrovi va raqamli moliyaviy savodxonlik darajasi orqada qolmoqda. Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi – O‘zbekiston Respublikasi hududlarida to‘lov infratuzilmasi va raqamli to‘lov vositalarining taqsimlanish dinamikasini statistik va ekonometrik indikatorlar (variatsiya koeffitsiyenti, Djini koeffitsiyenti, maksimal va minimal qiymatlar nisbati) yordamida baholash hamda hududiy nomutanosibliklarni yumshatish yo‘llarini aniqlashdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

To‘lov infratuzilmasi va moliyaviy inklyuzivlikning hududiy aspektdagi tadqiqotlari xalqaro va milliy iqtisodiy adabiyotlarda keng o‘rganilgan. M. Pazilidinov (2026) O‘zbekistonning 14 ta ma’muriy hududi bo‘yicha 2015–2024-yillardagi ma’lumotlarni tahlil qilib, telekommunikatsiya va internet infratuzilmasi

bo‘yicha hududiy tengsizlik darajasi sezilarli darajada pasayganini (variatsiya koeffitsiyenti 0,787 dan 0,322 gacha tushganini), biroq axborot sohasi ish haqi va sotib olish qobiliyati bo‘yicha poytaxt va viloyatlar o‘rtasidagi uzilish saqlanib qolayotganini ko‘rsatgan. Tadqiqotda quyidagi ma’lumotlar bazasi va metodologik vositalardan foydalanildi. Statistik ma’lumotlar manbalari: O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining rasmiy hisobotlari (2020–2026-yillar), Milliy statistika qo‘mitasining (Statistika agentligi) axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va xizmatlar sohasi ko‘rsatkichlari. Tanlama so‘rovnoma ma’lumotlari: Markaziy bank va Osiyo taraqqiyot bankining (ADB) 2025-yildagi 1 200 nafar respondent o‘rtasida o‘tkazgan milliy so‘rovnomasi hamda IFC (Xalqaro moliya korporatsiyasi) hisobotlari. Variatsiya koeffitsiyenti (CV): hududlar o‘rtasidagi o‘rtacha kvadratik og‘ishning arifmetik o‘rtacha qiymatga nisbati ($CV = \sigma / \bar{x}$) orqali infratuzilma dispersiyasi o‘lchandi. Maksimal / minimal nisbati (Max/Min): eng yuqori va eng past ko‘rsatkichga ega hududlar o‘rtasidagi infratuzilmaviy tafovut karraliligi aniqlandi. Djini koeffitsiyenti hududlar o‘rtasidagi taqsimotning notekislik darajasini 0 (to‘liq tenglik) dan 1 (maksimal tengsizlik) gacha oraliqda ifodalaydi. Konvergensiya tahlili: hududlararo yaqinlashuv jarayonini baholashda sigma-konvergensiya indikatorlari qo‘llanildi; sigma-konvergensiya hududlar bo‘yicha ko‘rsatkich dispersiyasining vaqt o‘tishi bilan kamayishini bildiradi.

NATIJALAR

Makroiqtisodiy to‘lov infratuzilmasining o‘sish dinamikasi

So‘nggi yillarda respublika miqyosida to‘lov vositalari va terminal tarmoqlari jadal o‘sishni namoyon etdi (1-jadval). Markaziy bank ma’lumotlariga ko‘ra, muomaladagi bank kartalari soni 2020-yildagi 18,5 million donadan 2025-yilda 40,2 million donaga yetdi (yillik o‘rtacha o‘sish CAGR 17,5%). POS-terminallar tarmog‘i 2020-yildagi 112,4 ming donadan 2025-yilda 325,7 ming donaga ko‘paydi

(yillik o‘rtacha o‘sish 21,0%). Bankomatlar va infokiosklar soni esa 8,2 mingdan 14,6 ming donaga yetdi.

2026-yil o‘rtalaridagi ma’lumotlarga ko‘ra, milliy to‘lov tizimlari (“Uzcard” va “Humo”) bo‘yicha jami muomaladagi kartalar soni 73,69 million donaga, o‘rnatilgan terminallar soni 445 881 taga hamda bankomatlar soni 46 494 taga yetgan. UZCARD tarmog‘i 260 000 dan ortiq POS-terminal va 18 000 dan ortiq bankomatga ega bo‘lsa, HUMO tarmog‘i 222 784 ta POS-terminal va 6 400 dan ortiq bankomatni o‘z ichiga oladi. KPMG tadqiqotiga ko‘ra, bank kartalari orqali amalga oshirilgan naqd pulsiz to‘lovlar hajmi 2021-yildagi nominal YaIMning 25 foizidan 2025-yilda 72 foiziga oshdi.

Ko‘rsatkich	**2020-yil**	**2025-yil**	**Yillik o‘sish (CAGR)**	**2026-yil o‘rtasi**
Muomaladagi bank kartalari (mln dona)	18,5	40,2	17,5%	73,69
POS-terminallar (ming dona)	112,4	325,7	21,0%	445,9
Bankomat va infokiosklar (ming dona)	8,2	14,6	—	46,5

1-jadval. To‘lov vositalari va terminal tarmog‘ining o‘sishi (Markaziy bank ma’lumotlari).

POS-terminallarning hududiy taqsimoti (2025-yil 1-yanvar holatiga)

Terminal tarmoqlarining hududlar bo‘yicha taqsimlanishi poytaxt va viloyatlar o‘rtasida keskin kontraslikni ko‘rsatadi (2-jadval). Markaziy bank ma’lumotlari shuni ko‘rsatadiki, 2025-yil 1-yanvar holatiga ko‘ra, respublikadagi to‘lov terminallarining 26,2 foizi (111 872 dona) yagona Toshkent shahrida jamlangan. Taqqoslash uchun, Sirdaryo viloyatida ulush 2,8% (11 710 dona), Jizzax

viloyatida 3,1% (13 176 dona) va Surxondaryo viloyatida 4,4% (18 938 dona) ni tashkil etadi.

Hududlar	**01.01.2024-y. (dona)**	**01.01.2025-y. (dona)**	**Respublika jami hajmidagi ulushi (%)**
Jami respublika	429 334	426 225	100,0
Toshkent shahri	268 244	111 872	26,2
Farg‘ona viloyati	20 173	37 155	8,7
Toshkent viloyati	15 269	34 492	8,1
Samarqand viloyati	15 315	34 132	8,0
Buxoro viloyati	9 925	31 727	7,4
Qashqadaryo viloyati	12 208	26 671	6,3
Andijon viloyati	41 301	24 766	5,8
Qoraqalpog‘iston Resp.	6 760	21 488	5,0
Namangan viloyati	9 954	21 230	5,0
Xorazm viloyati	7 976	20 716	4,9
Surxondaryo viloyati	5 397	18 938	4,4
Navoiy viloyati	7 720	18 152	4,3
Jizzax viloyati	5 095	13 176	3,1
Sirdaryo viloyati	3 997	11 710	2,8

2-jadval. O‘zbekiston hududlarida o‘rnatilgan to‘lov terminallari soni va taqsimoti. Manba: O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki yillik hisoboti ma’lumotlari.

Internet qamrovi va raqamli to‘lovlardan foydalanishdagi hududiy tafovutlar

M. Pazilidinov (2026) tomonidan hisoblangan 2024-yilgi ko‘rsatkichlarga ko‘ra, har 100 kishiga to‘g‘ri keladigan internet obunachilari soni bo‘yicha hududlar o‘rtasida 3-jadvalda keltirilgan manzara shakllangan: Toshkent shahrida 168,2 obunachi (milliy o‘rtacha darajadan 213,7% yuqori), Surxondaryo viloyatida esa 61,8 obunachi (78,5%), bu respublikadagi eng past ko‘rsatkichdir.

Hudud	**Internet obunachilari (har 100 kishiga)**	**Milliy o‘rtachaga nisbati (%)**
Toshkent shahri	168,2	213,7
Navoiy viloyati	89,3	113,5
Sirdaryo viloyati	80,3	102,0
Buxoro viloyati	76,9	97,7
Namangan viloyati	70,7	89,8
Surxondaryo viloyati	61,8	78,5

3-jadval. Internet obunachilari zichligi bo‘yicha hududlar, 2024-yil (M. Pazilidinov, 2026 hisob-kitoblari).

Markaziy bank va Osiyo taraqqiyot bankining (ADB) 2025-yilgi so‘rovnomasi natijalariga ko‘ra, raqamli to‘lovlardan foydalanish darajasi Toshkent shahrida 84% ni, shimoliy va g‘arbiy hududlarda 78% ni, shahar joylarida o‘rtacha 77% ni, qishloq joylarida 66% ni hamda janubiy hududlarda (Surxondaryo, Qashqadaryo) 56% ni tashkil etgan (4-jadval).

Hudud / aholi punkti turi	**Raqamli to‘lovlardan foydalanish (2025)**
Toshkent shahri	84%
Shimoliy va g‘arbiy hududlar	78%
Shahar joylari (o‘rtacha)	77%

Hudud / aholi punkti turi	Raqamli to‘lovlardan foydalanish (2025)
Qishloq joylari (o‘rtacha)	66%
Janubiy hududlar (Surxondaryo, Qashqadaryo)	56%

4-jadval. Raqamli to‘lovlardan foydalanish darajasi, Markaziy bank va ADB so‘rovnomasi, 2025-yil.

Markaziy bankning bank xizmatlaridan foydalanish bo‘yicha hududiy tahlilida bank hisobvarag‘iga egalik darajasi Toshkent shahrida 78%, Toshkent viloyatida 61%, Farg‘ona viloyatida 52%, Samarqandda 48%, Qashqadaryoda 41%, Surxondaryoda 38% va Qoraqalpog‘iston Respublikasida 36% ekani ko‘rsatilgan. Mobil to‘lovlardan foydalanish ko‘rsatkichi ham mos ravishda Toshkent shahrida 71% bo‘lsa, Surxondaryoda 33% va Qoraqalpog‘istonda 30% ni tashkil etadi (5-jadval).

Hudud	Bank hisobvarag‘iga egalik (%)	Mobil to‘lovlardan foydalanish (%)
Toshkent shahri	78	71
Toshkent viloyati	61	—
Farg‘ona viloyati	52	—
Samarqand viloyati	48	—
Qashqadaryo viloyati	41	—
Surxondaryo viloyati	38	33
Qoraqalpog‘iston Respublikasi	36	30

5-jadval. Bank xizmatlaridan foydalanish bo‘yicha hududiy ko‘rsatkichlar (Markaziy bank ma’lumotlari).

Hududiy tengsizlik va konvergensiya ko‘rsatkichlari

M. Pazilidinov (2026) tahliliga ko‘ra, internet va to‘lov infratuzilmasining hududiy tengsizlik indikatorlari yillar davomida 6-jadvalda ko‘rsatilganidek o‘zgargan. 14 ta hudud bo‘yicha internet zichligi variatsiya koeffitsiyenti 2015-yildagi 0,787 dan 2020-yilda 0,539 ga, 2024-yilda 0,322 ga va 2025-yilda 0,319 ga tushgan. Poytaxt chiqarib tashlanganda, qolgan 13 ta viloyat o‘rtasidagi variatsiya koeffitsiyenti 2015-yildagi 0,242 dan 2024-yilda 0,099 gacha va 2025-yilda 0,090 gacha pasaygan. Bu poytaxtdan tashqari viloyatlar o‘rtasida infratuzilma zichligi sezilarli darajada tenglashganini ko‘rsatadi. Infratuzilma bo‘yicha Djini koeffitsiyenti 2015-yildagi 0,286 dan 2024-yilda 0,123 gacha qisqargan. Maksimal va minimal hududiy ko‘rsatkichlar nisbati esa 2015-yildagi 10,60 baravardan 2024-yilda 2,72 baravargacha pasaygan.

Ko‘rsatkich	**2015**	**2020**	**2024**	**2025**
Variatsiya koeffitsiyenti (CV), 14 ta hudud	0,787	0,539	0,322	0,319
CV, Toshkent shahrisiz (13 ta viloyat)	0,242	—	0,099	0,090
Djini koeffitsiyenti	0,286	—	0,123	—
Max/Min nisbati (baravar)	10,60	—	2,72	—

6-jadval. Internet va to‘lov infratuzilmasining hududiy tengsizlik ko‘rsatkichlari (M. Pazilidinov, 2026).

MUHOKAMA VA NATIJALAR

O‘tkazilgan statistik tahlil shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekistonda to‘lov infratuzilmasining umumiy ko‘lami jadal kengayib, texnik jihatdan hududlararo tenglashuv (sigma-konvergensiya) ro‘y bergan bo‘lsa-da, sifat va amaliy foydalanish darajasida hududiy uzilish saqlanib qolmoqda.

Aglomeratsiya effekti va poytaxt ustunligi. Toshkent shahri to‘lov terminallarining 26,2 foiziga va internet obunachilari zichligi bo‘yicha eng yuqori ko‘rsatkichga (168,2/100 kishi) ega. Bu holat poytaxtda moliya, biznes xizmatlari, savdo hamda yuqori texnologik tarmoqlarning to‘plangani va aholi xarid qobiliyatining yuqoriligi bilan izohlanadi.

Qishloq va shahar o‘rtasidagi uzilish. Qishloq joylarida raqamli to‘lovlardan foydalanish (66%) shahar joylariga (77%) qaraganda pastligicha qolmoqda. Bunga chekka hududlarda mobil internet sifatining yetarsizligi, bankomat va agentlik tarmoqlarining kamligi hamda aholining raqamli moliyaviy savodxonlik darajasi pastligi sabab bo‘lmoqda.

Infratuzilma va amaliy foydalanish o‘rtasidagi uzilish. Bank kartalari va terminallar soni oshgani bilan, janubiy va viloyat tumanlarida aholi ish haqi va pensiyalarni olgandan so‘ng mablag‘larni tezlik bilan naqdlashtirib olish xatti-harakatini namoyon etmoqda. Bu holat mahalliy norasmiy bozorlarda naqd pulsiz to‘lov qabul qilish imkoniyati cheklangani bilan bog‘liqdir.

Tadqiqot cheklovlari

Tahlil ikkilamchi ma’lumotlarga asoslangan bo‘lib, manbalar bo‘yicha ko‘rsatkichlarning ta’rifi, yillari va qamrovi bir-biridan farq qilishi mumkin. Variatsiya koeffitsiyenti, Djini koeffitsiyenti va sigma-konvergensiya tavsifiy xarakterga ega bo‘lib, sabab-oqibat bog‘liqligini isbotlamaydi; infratuzilma va foydalanish o‘rtasidagi bog‘liqlikni baholash uchun hududlar kesimidagi panel ma’lumotlar asosida ekonometrik modellar qurish keyingi tadqiqotlar vazifasi hisoblanadi.

XULOSA

O‘zbekistonda to‘lov infratuzilmasini rivojlantirish va hududiy nomutanosibliklarni kamaytirish borasida ijobiy dinamika kuzatilmoqda. Internet va terminal infratuzilmasining hududiy variatsiya koeffitsiyenti pasaygani va viloyatlar o‘rtasidagi farq toraygani bunga dalildir. Biroq, Surxondaryo, Qashqadaryo,

Namangan viloyatlari hamda Qoraqalpog‘iston Respublikasida to‘lov xizmatlaridan amaliy foydalanish darajasi poytaxtdan sezilarli orqada qolmoqda.

Hududiy tafovutlarni kamaytirish va to‘lov infratuzilmasi samaradorligini oshirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar:

Chekka va qishloq hududlarda infratuzilmani subsidiyalash: Surxondaryo, Namangan, Qashqadaryo va Qoraqalpog‘istonning qishloq tumanlarida yuqori tezlikdagi 4G/5G internet qamrovini kengaytirish va telekom operatorlariga soliq imtiyozlarini berish.

Yagona UzQR va kross-ekvayringni to‘liq joriy etish: barcha savdo va xizmat ko‘rsatish shoxobchalarida “Uzcard” va “Humo” tizimlarining UzQR standartini majburiy integratsiya qilish orqali kichik biznes va qishloq tadbirkorlari uchun terminal xarajatlarini kamaytirish.

Hududiy va qishloq moliyaviy savodxonlik dasturlari: mahalla fuqarolar yig‘inlari va tijorat banklari hamkorligida qishloq aholisi, ayollar hamda keksa yoshdagilar uchun masofaviy banking va kiberxavfsizlik bo‘yicha amaliy treninglar tashkil etish.

Agentlik bankingi va mobil to‘lov punktlarini kengaytirish: bank filiallari kam bo‘lgan uzoq tumanlarda pochta aloqasi bo‘linmalari va savdo shoxobchalari bazasida bank-agentlik tarmoqlarini rivojlantirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Academia Open. (2026). An Open-Data Diagnostic Index of Productive Employment Across Uzbekistan's Regions, Vol. 11, No. 2.
2. AKTUAR MOLIYA VA BUXGALTERIYA HISOBI ILMIY JURNALI. (2026). Tijorat banklarining moliyaviy samaradorligi va to‘lov infratuzilmasi tahlili, 6(02), 149–161-betlar.
3. AVO Bank. (2026). UZCARD va Humo farqi: O‘zbekistonda qaysi kartani tanlash ma'qul. Tahliliy sharh.

4. Daryo.uz. (2025). 72% of people in Uzbekistan use digital payments, Central Bank survey finds. Tashkent, March 16, 2025.
5. Global Sciences. (2026). “O‘zbekistonda Uchinchi Renessans va innovatsion jarayonlar jurnali”, 20-sentyabr 2026-yil.
6. IDEAS/RePEc. (2025). O‘zbekistonda xizmatlar sektorini rivojlantirish va kambag‘allikni qisqartirish: empirik tahlil (2000–2024).
7. IJPub.org. (2025). Consumer rights in digital payments: A comparative study of Uzbekistan and India.
8. InfoCOM.UZ. (2024). The potential of attracting investments through financial technologies in Uzbekistan. “Raqamli Iqtisodiyot” ilmiy-elektron jurnali.
9. KPMG International. (2026). Исследование платежных организаций Республики Узбекистан. Подготовлено по запросу ЦБ РУз, Ташкент, сентябрь 2026 г.
10. Lex.uz. (2020). O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida PF-6079-son Farmoni.
11. Modern American Journals. (2025). Assessing financial inclusion in Uzbekistan: Progress and challenges, pp. 32–40.
12. “2026 – MUHANDISLIK VA IQTISODIYOT”. (2026). O‘zbekiston hududlarida moliyaviy xizmatlardan foydalanish darajasi, ilmiy jurnal, 1–12-betlar.
13. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2025). Yillik hisobot 2024. Toshkent, 1–191-betlar.
14. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2025). Moliyaviy ommaboplik bo‘yicha milliy indekslar: 2025-yil uchun pilot hisobot. Toshkent, 1–30-betlar.
15. Pazilidinov, M. M. (2026). Drivers of regional digital divide in Uzbekistan and mechanisms for expanding market integration of small business entities. PST Journal, July–September 2026, DOI: 10.5281/zenodo.22963369, pp. 1–18.

16. Science and Education. (2025). Raqamli to‘lov tizimlarining byudjet daromadlariga va naqd pulsiz iqtisodiyotga ta’siri, 1–8-betlar.
17. TADQIQOTLAR. (2026). Bank kartalari va to‘lov infratuzilmasi rivojlanishi tahlili, 83-son, 4-to‘plam, Aprel 2026, 70–75-betlar.
18. UzDaily.uz. (2026). KPMG: Cashless payments in Uzbekistan reach 72% of GDP. October 02, 2026.
19. Visa. (2023). Unlocking the Benefits of Digital Payments: Insights from Uzbekistan. Visa Public Policy Paper, pp. 1–25.
20. World Bank. (2022). Toward a Prosperous and Inclusive Future: The Second Systematic Country Diagnostic for Uzbekistan. Washington, DC: World Bank Group.